

Отбасылық қатынастар тесті (Бене Е., Антони Д.)

Әдістеменің мақсаты: баланың отбасымен эмоционалды қарым-қатынасын зерттеу, баланың отбасындағы жағдайын анықтау. Соңдай-ақ, тест баланың отбасы мүшелеріне деген сезімі мен олардың өзіне деген көзқарасын қалай қабылдайтынын сапалы және сандық бағалауға мүмкіндік береді. Тестілеу барысында бала қолданатын психологиялық қорғаныс түрлері де анықталады.

Қолдану жасы: 4 – 6,8 жас.

ЫНТАЛАНДЫРУ МАТЕРИАЛЫ

20 адамның фигурасы;

1 кескінсіз фигура – «Ешкім» мырза;

жағымды және жағымсыз сезімдері бар мәлімдеме карталары;

10 ойығы бар қорап.

ТЕСТ ЖҮРГІЗУ РӘСІМІ:

Барлық фигуралар бөлмеге кіретін баланың алдына қойылып, келесі ретпен топтарға бөлінуі керек: 4 әйел, 4 ер адам, 5 қыз, 5 ұл, карт (кемпір), емшектегі бала және «Ешкім»⁷

1 - кезең. БАЛАНЫҢ ОТБАСЫ ҚҰРАМЫН АНЫҚТАУ

Баламен байланыс орнатқаннан кейін эксперимент жүргізуші келесі сұрақтарды қояды, оның көмегімен ол баланың отбасылық тұжырымдамасын анықтауға тырысады:

үйде сенімен бірге тұратын адамдар туралы айтып бер;

отбасыңызға кім кіретінін айтыңыз.

Бала айтқан адамдардың тізімі параққа жазылады.

Тест нәтижелерін талдау үшін баланың отбасы толық па, толық емес пе, ата-анасының біреуі немесе екеуі де қайтыс болды ма, ажырасқан ба, бөлек тұра ма, ата-анасының біреуі уақытша жоқ па және бала қазір кіммен тұратынын білу маңызды. Егер бар болса, бауырлар туралы да білу керек. Мүмкін, баланың анасы қайтыс болып, әкесі қайтадан үйленген шығар, ал бала оның екі анасы бар деа айтуы мүмкін. Баланың сезімін дәлірек түсіну үшін тестке екі ананы да қосқан жөн. Бланкіде отбасының басқа мүшелерін сипаттайтын орын бар: ағасы, тәтесі, әжесі немесе (және) атасы, бала атай алатын кез келген туысы.

Бұл белгіленген бланкіде бауырларының есімдері мен жасын жазатын орын бар. Егер бала қанша жаста екенін білмесе, тестілеуші келесі сұрақтарды қоя алады: «Ол сенен үлкен бе?», «Кім үлкен, Коля ма немесе Лена ма?», «Коля мектепке бара ма, әлде ол жұмысқа бара ма?». Мұндай сұрақтардың жауаптары хронологиялық тәртіпті анықтауға және бауырларының жасын анықтауға көмектеседі. Бала отбасының тізіміне итін, бұлбұлын немесе басқа төрт аяқты немесе қауырсынды үй жануарларын қосса, олар есепке алынбайды және бағаланбайды.

2- кезең. ОТБАСЫЛЫҚ ШЕҢБЕР ҚҰРУ

Эксперимент жүргізуші баланың отбасында бір екенін анықтап, отбасы мүшелерін бланкіге жазып алғаннан кейін, ол балаға: «Біз қазір сенімен бір өтірік ойын ойнаймыз. Онда тұрған барлық фигураларды көріп тұрсың ба? Біз олардың кейбіреулері сенің отбасыңның мүшелері деп ойлаймыз», – дейді.

Содан кейін ол баланы фигураларға жақындатып, төрт әйел фигурасын көрсетіп одан сұрайды: «Қалай ойлайсың, мыналардың қайсысы ең жақсы «ана» болар еді?» Бұл балаға таңдау жасауға және таңдалған фигураны көрсетуге мүмкіндік береді, содан кейін оны үстелге немесе үстелге қоюды сұрайды. Содан кейін ол ер адамдардың фигураларын көрсетіп: «Енді қайсысы әке болғаны дұрыс?» – деп сұрайды. Таңдалған фигураны бала сол үстелге қояды.

Сосын эксперимент жүргізуші ұлдар мен қыздардың фигураларын көрсетіп, (субъектінің жынысына байланысты) сұрайды: «Қайсысы өзің болғың келеді?» – деп, фигураны үстелге қояды. Бұл бала отбасының әр мүшесіне арналған фигураларды үстелге қойғанға дейін жалғасады. Егер бала бірнеше таңдау жасағысы келсе, оған рұқсат етіледі. Ол сондай-ақ ұмытылған бауырларды, әпкелерді, әжені қамтуы мүмкін. Отбасылық шеңбер құрылған кезде эксперимент жүргізуші «Қазір бізде барлық отбасы мүшелері бар, бірақ біздің ойында тағы бір фигура бар», – дейді. Ол «Ешкім» фигурасын алып, отбасы мүшелерінің жанына қойып: «Бұл адамның аты «Ешкім», – дейді. Ол да ойнайды. Мен саған оның не істейтінін айтамын».

3- кезең. ТЕСТ ӨТКІЗУ

Бала ыңғайлы қашықтықта фигуралары бар үстелдің басына отырады. Егер ол фигураларды белгілі бір ретпен орналастырғысы келсе, оған рұқсат етіледі. Эксперимент жүргізуші тест сұрақтарын алдына қойып:

«Қара, оларда хабарламалар жазылған көптеген шағын карталар бар. Мен саған онда не жазылғанын оқимын, ал сен әр картаны ең қолайлы фигураға қоясың. Егер карточкадағы хабарлама ешкімге сәйкес келмесе, сен оны «Ешкімге» бересің. Менің не айтқым келетіні түсінікті ме? Кейде саған хабарлама бірнеше адамға сәйкес келеді деп көрінуі мүмкін. Солай болса, маған айтып, картаны маған бер. Енді назар аудар! Мен қайталаймын: егер карта бір адамға ең қолайлы болса, сен бұл картаны сол фигураға қоясың, егер карта ешкімге сәйкес келмесе, сен оны «Ешкім» фигурасына бересің; егер карта бірнеше адамға сәйкес келсе, маған бересің».

Эксперимент жүргізуші карточкаларды оқып, оларды бір-бірлеп беру арқылы тестілеуге көшеді. Егер тест сұрағы бірнеше отбасы мүшелеріне сәйкес келсе, эксперимент жүргізуші бұл адамдардың кім екенін бланкіге жазып, картаны бір жаққа қояды. Жақын жерде бірдей сұрақтардың пайда болуына жол бермеу үшін балаға сұрақтар кездейсоқ оқылады. Дегенмен, сұрақтарды оқу тәртібі үнемі бақылауда болуы керек. Бала мазасызданып, қарсылық көрсетпеуі және бұл тапсырмаға үйренуі үшін, ойынды ақырын бастау керек. Алғашқы екі карточка нәзік жағымды сезімдерді, келесі 8 сұрақ әлсіз жағымды және әлсіз жағымсыз сезімдерді білдіруі керек. Сұрақтардың қалған бөлігі, соңғы екеуін қоспағанда, әр топтағы аралас сұрақтар болуы керек.

Егер сезімнің бірдей түрін білдіретін үш сұрақ туындаса, онда эксперимент жүргізуші төртінші сұрақты басқа түрден болатындай етіп таңдайды. Ол баланың жүрегінде агрессия қалмауы үшін оң сипаттағы сұрақтары бар соңғы екі картаны таңдауы керек. Тестілеудің қандай түрін (кішкентай балаларға арналған форманы немесе үлкен балаларға арналған форманы) таңдау туралы мәселені шешу үшін зерттеуші тестілеудің алдыңғы кезеңдерінде баланың қаншалықты ересек және ақылды екенін анықтауы керек.

Шекара сызығы 6-8 жас аралығында өтеді. Егер баланың өзі сұрақтарды оқығысы келетін сияқты болса және оған ешқандай кедергі болмаса, эксперимент жүргізуші алғашқы төрт сұрақтан кейін өзі оқуды тоқтатып, баладан хабарламаларды өзі оқығысы келетінін

сұрайды. Оң жауап болса, зерттеуші оған карталар пакетін беріп, өзіне немесе қалағаныңызша дауыстап оқуды ұсынады. Тестілеу процедурасы балаға қиындық тудырмайды және 25 минуттан аспайды.

ТЕСТІ ТҮСІНДІРУ:

Бала тапсырманы аяқтаған кезде зерттеуші фигуралардан карточканы алып, әр карточка кімге жіберілгенін бланкіде белгілейді (бағанға карточка нөмірін белгілейді).

Сезімдерді бөлу формасы

Отбасы мүшелері	Шығыс жағымды сезімдер. Сомасы	Шығыс жағымсыз сезімдер. Сомасы	Алатын жағымды сезімдер. Сомасы	Алатын жағымсыз сезімдер. Сомасы
Ана				
Әке				
Аға				
Әпке				
Апа				
Ешкім				

Өңдеу сұрақтардың нөмірлерін тиісті ұяшықтарға жазудан және әр адамға берілген сұрақтардың санын әр сұрақ тобына қосудан тұрады. Бұл баланың отбасының әр мүшесіне қанша «сезім түрін» жіберетінін көрсетеді.

Тест нәтижелерін түсіндіру келесі бағыттар бойынша жүргізіледі:

Отбасы мүшесінің салыстырмалы психологиялық маңызы.

Сұрақтардың салыстырмалы (күтілетін) таралу диаграммасы құрылады. Сезімдердің ата — анадан басқа отбасы мүшелеріне ауысуы, асыра сілтелген реакция — оң немесе теріс-ата-аналардың біріне сәйкес келмейтінін анықтау маңызды.

Эгоцентрлік жауаптар.

Олардың құрамында екі элемент бар: өзін-өзі сүю және өзін-өзі жек көру. Олардың екеуі де өздерін шамадан тыс жұмыспен қамтуды көрсетеді. Сүйіспеншіліктің жоғары деңгейі көбінесе ерекше артықшылығы бар балаларда немесе өз қалауына тәуелді балаларда, ал өзін-өзі жек көрудің жоғары деңгейі қабылданбаған, жек көрінішті немесе өзін төмен, кінәлі және ұятты сезінетін балаларда байқалады.

Екіұштылық.

Егер отбасы мүшесіне жағымды тармақтар теріс тармақтардан екі еседен артық емес жіберілсе немесе отбасы мүшесіне жіберілген теріс тармақтар саны жағымды тармақтар санынан екі еседен аспайтын болса, амбиваленттілік (екіұштылық) орын алады. Бала алған сезімдерді білдіретін және шығатын сезімдерді білдіретін сұрақтар бір-біріне тәуелсіз қарастырылады.

Баладан шыққан және алған сезімдер.

Шыққан сезімдер – бұл баланың өзінен шығатын, оны сүйікті, екіұшты немесе жек көретін сезімдер. Кәдімгі бала жағдайында бұл сезімдер оның мінез-құлқымен байланысты болады деп күтуге болады. Нақты жағдайда өз сезімдерін білдіре алмайтын ұстамды бала мұны сынақ жағдайында жасай алады, бірақ ол екі жағдайда да ұстамды болуы мүмкін.

Баланың көрсеткен сезімдері оның өмірлік тәжірибесіне және қорғаныс жүйесіне байланысты. Алынған сезімдер туралы мәліметтер бізді баланың екі «шындығына» — бағытталған «нақты» эмоциялардың шындығына және оның қалаған және қажет болғанына сәйкес қабылданған эмоциялардың «психикалық» шындығына қояды. Баланың басқаларға бағыттайтын сезімдері оған бағытталған сезімдермен тығыз байланысты.

Қорғау.

Сынақ жағдайы баланың өзін кінәлі сезінетін сезімдерге қарсы «қорғаныс» жүйесін құруға бейім. Мұнда келесі қорғаныс механизмдерін табуға болады:

бас тарту, яғни бала «Ешкімге» оң және теріс тармақтардың көпшілігін береді;

идеализация, яғни бала негізінен отбасы мүшелеріне жағымды сұрақтар қояды, ал теріс сұрақтарды «Ешкімге» қояды;

орын ауыстыру, яғни бала көптеген элементтерді алыс отбасы мүшелеріне береді;

тілектерді жүзеге асыру, регрессия, яғни бала өзіне гипер-патронаттық, шамадан тыс сезімдерді білдіретін сұрақтардың көпшілігін бағыттайды;

проекция, яғни бала оң және теріс сезімдерді басқаларға асыра сілтеп, олардың өзінде бар екенінен бас тартады;

қалыптасу реакциясы, яғни бала тым жағымды немесе жағымсыз сезімдерді жасыру үшін жауаптарын керісінше ауыстырады.

Қалыпты қауіпсіздіктің болмауы.

Егер нәтижелер күшті жағымды немесе жағымсыз сезімдерді шамадан тыс көрсетсе, қауіпсіздіктің жоқтығы туралы айтуға болады.

4-6,8 жастағы балаларға арналған тест сұрақтары

... - баланың атына арналған орын

Блок	Сұрақтың №	Сұрақ
Баладан келетін жағымды сезімдер	1	... сен жақсы деп ойлайды. Кім жақсы?
	2	... сені жақсы көреді. Кімді жақсы көреді ...?
	3	... сенің төсегінде ойнағанды ұнатады. Кімнің төсегінде ойнағанды ұнатады...?
	4	... сені сүйгенді ұнатады. Кім сүйгенді жақсы көреді...?

	5	... сенің тізеңде отырғанды ұнатады. Кім отырғанды ұнатады...?
	6	... сенің балаң болғанды ұнатады. Кімнің баласы...?
	7	... ол сенімен ойнағанды ұнатады. Кіммен ойнағанды ұнатады ...?
	8	... сенімен бірге жүргенді ұнатады. Серуендеуге кімді алу керек ...?
Баладан келетін жағымсыз сезімдер	10	... сені тентек деп санайды. Кім тентек?
	11	... сені сүймейді. Кім сүймейді ...?
	12	... сені жаман деп санайды. Кім жаман?
	13	... менің сені шапалақпен ұрғым келеді. Кімді шапалақпен ұрғың келді...?
	14	... сенің кеткенінді қалайды. Кімді қуғысы келеді ...?
	15	... сені жек көреді. Кім жек көреді ...?
	16	... сені ұсқынсыз деп ойлайды. Кім ұсқынсыз?
	17	Сен ашуландырасың ... Кім ашуландырады...?
Бала алатын жағымды сезімдер	20	Сен ойнағанды ұнатасың ... Кім ойнағанды ұнатады ...?
	21	Сен сүйгенді ұнатасың ... Кім сүйгенді жақсы көреді ...?
	22	Сен күлесің ... Кім күледі ...?
	23	Сен өзінді бақытты сезінесің. Кім бақытты етеді?
	24	Сен құшақтағанды ұнатасың ба ...? Кім құшақтауды жақсы көреді ...?
	25	Сен сүйесің ... Кім жақсы көреді ...?
	26	Сен ... сүйкімдісің ... Кім сүйкімді ...?
	27	Сен... сүйкімді ұл (қыз) – деп ойлайсың. Кім сүйкімді ... ұл (қыз)?– деп ойлайды
Бала алатын жағымсыз сезімдер	30	Сен шапалақпен ұрасың ... Кім шапалақпен ұрады ...?
	31	Сен қайғылы елесің ... Кім ... қайғылы етеді?
	32	Сен ұрысасың ... Кім ұрысады ...?
	33	Сен ... жылтасың. Кім ... жылтатады?